

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות חורנית
 גליונות לעיון במחשבות היסוד
 עיונים בידי נחמה ליבוביץ שנה התשע-עשרה

צו (א"ר)

ה פ ת ה
 ירמיהו ז כ"א - ל"ד

פסוקים כ"א-כ"ב:

"עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויחיתם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, כי את את הדבר הזה צויחתי אותם לאמור שמעו בקולי..."

הרמב"ם מורה נבוכים ג' פרק ל"ב:

א וכבר הוליה זה המאמר בעיני כל מי שראיתי דבריו או שמעתי. ואמר: "איך יאמר ירמיה על ה' שלא אונן בדברי עולה וזבח?" אמנם כונת זה המאמר (דברי ירמיה) כפי אשר בארתי לך שחלונת הראשונה אמנם היא שחסיגוני ולא תעבדו זולתי, וזאת המצוה בהקדמה אמנם היחה (אמעי) בעבור שמעלה בידניו זאת הפנה ובעבורה העתקה אלו העבודות לשמי עד שימחה שם ע"ז ותתקיים תנת יחודו. והנה כאחט אתם ובשלטם התכלית ההיא והתחזקתם במה שנעשה בעבודה (בליבנות) והוא (=עד שהגעתם לידי כר) ספעתם (=הייתה מסופקים) במצויות. "כחשו בה" ויאמרו לא הו"י ועבדתם ע"ז וקטר לבקל והלוח אחרי אלוהים אחרים ובאתם אל הבית... ונאמרום מכוננים אל היכל ה' ובקריבם הקרבנות אר לא היו מכוננים לכונה ראשונה.

ולי בפרוש זה הפסוק פנים אחרות והוא מביא לזה העניין בעצמו אשר זכרנוהו. והוא: כבר התבאר בכתוב ובקבלה (בתורה שב"ס ובתורה שבכתב) שבחלילת מצוות שנצטוינו בה לא היו בה דברי עולה וזבח כלל. (ואין צריך שתחריד את שכלך בפסח מצרים, כי היא היחה לסבה מבוארת גלויה כמו שאני עתיד לבאר... ועוד שהמצוה היחה בארץ מצרים והמצוה הרטמו אליה בזה הפסוק ביאמיהו הוא מה שנצטוינו בו במרה"א עם שמעו חשמע לקול ה' אלוקיך... שש שם לו חק ומשפט" - שבת ודינים... הנה כבר התבאר לך שהמצוה הראשונה לא היו בה דברי עולה וזבח אחר שהם על צד הכונה השניה. והוא אשר נאמר בחלילים על צד ההוכחה לאומה בשכלות הכונה הראשונה ולא היחה מכללה בינה לבין הכונה השניה אמר: (חלילים נ' ז-ט) "שמעה עמי ואדרכה ישראל ואעידה בך: לא על זבחך אוכיחך ועולותיך נגדי חמיד, לא אקח מביתך פר, ממכלאותיך עבודתיים..."

אברבנאל אחרי דחיה שני הפרושים של הרמב"ם:

והנראה לי בפרוש הפסוק הוא, שהנה ישראל כשיצאו מצרים ובאו לפני ה' סיני ושמעו התורה והמצוות, לא צום ה' דבר מענין הקרבנות, אבל צום עיני האמונה והמעשים המשובחים אשר יעשו. אמנם כאשר עשו העגל, וראה ה' יה' שרירות לבם הרע וככל יום ויום יהשאו לפניו, הוצרך לתקן להם צרי ורפואה למחלתם ורשעיהם, ולכן באו מצוות הקרבנות, מהעולות אשר יעשו לכפר על ההורגי הלב ומהחטאת והאשם וסאר מיני קרבנות כלם, שלא נאסרו עליהם אלו לא היו חסאיים. וזה אומרו כאן: "כי לא דברתי... ביום הוציאי אותם מארץ מצרים" רימו לשלמד ה' סיני לקבול המצוות שבפרטת "יותר" ו"ששטיים", שבהם לא צוה אותם ה' ית' "על דברי עולה וזבח" אבל צוה אותם לאמור: שמעו בקולי באופן שאהיה לכם לאלוקים ואתם לי לעם ותלכו בכל הדרך אשר אצוה אתכם.

1) הסבר את המלים המסומנות בקו בדברי הרמב"ם?

2א) מהי "הטבה המבוארת גלויה" לקרבן פסח, שאין הרמב"ם רוצה לבארה כאן ולקנה בטלל מזכיר הרמב"ם כאן ענין קרבן פסח?

3) הסבר, במה טונה אברבנאל בפרושו מן הפרוש השני של הרמב"ם, הלא גם לדעת אברבנאל לא נחננו קרבנות בחלילה כי אם בכאחר יותר, ומדוע לא הפל טענתו על פרושן השני של הרמב"ם גם על פרושו הנא?

ב. יחזקאל קויפמן:

חולדות האמונה הישראלית כרך שלישי (ספר ראסון) עמ' ט"א:
 באידיאה הישראלית גלום היה שנוי ערכים דתי יסודי. (שנוי נגד העולם האילילי) את היחס שבין האל ובין העולם היא יכולה לחפוס רק תפיסה אחת: חוסד. העולם הוא רצון האל, הגשמת דברו, גלוי של כוח חסד והסוב... הדת היא מתנת חסד, שנתן האל לאדם כדי לרוממו ולהעלותו. בה גלה האל את עצמו, את "שמו" לאדם, בה הודיע לו את "דרכיו", את מדותיו את רצונו. האידיאה הזאת כמלה את הערכת הפולחן כערך מוחלט ועליון, כמו שפעריתה איתו האלילות. באלילות יש לפולחן ערך על-אלוהי. בפולחן (האלילי) תלוי גורל הני האלוהות. הקרבן הוא "סבור העולם", הוא גורל האלים! והנה הוא חג חיותם יל האליה עצמת, ואלו לפי אמונת ישראל אין לפולחן שום ערך על-אלוהי, ואין "גורל" האל תלוי בו בשום בחינה. תורת הפולחן הישראלית אינה אלא מצוה אלוהית. מגלויי חסד האלוהי. אין לאל "צורך" בה. הני רק מתנת קודט לאדם. תכליתה לשמש סמל וכלי למשמרת. דעת האלוקים, שנתן האל לאדם, אינו לשדוט שמו, מזכרת רייתו.

./

(צו תשי"ד)

מפני זה ערך הפולחן הוא לא מוחלט אלא מותנה, ערכו בהיותו סמל לחסד האלוקים ולברית עם האדם, ואם ניסל ממנו ערך זה, באשמת האדם, הרי הוא נהפך לכלי ריק, לחרס נשבר... הפולחן הוא לא חסד האדם עם האל אלא חסד האל עם האדם....

ס, כרך שלישי (ספר יוני) עמ' 444:

הדרישה של ירמיהו מתאימה לכל מטבע נבואתו: לא זבח, אלא כל דברי הברית. הגוד הוא: מעשה פולחן חיצוניים לעומת אמונות אמת וקיום נאמן של התורה... שירמיהו אינו שולל במיוחד את פולחן הקרבנות נמצאו למדים מיד פסוקים י"א-י"ב: עם "עולה ומנחה" הוא כולל כאן רנה וחמלה, וחלא ירמיהו עצמו מחפץ, וגם מצוה הוא על תפלה (כט' ז...). אט ירמיהו אומר, שהאל אינו רוצה בעולה ומנחה של "העם הזה" (יד' יא-יב) אין זה אלא מפני שמעשיהם רעים, ואם הוא אומר, שזבחייהם לא ערבו לה, מכני שלא הקשיבו אל דבריו (ופסוקים כ-כא), הרי הוא רומז (בעקבות הושע ט') שאם הם מקשיבים, זבחייהם ערביה לו....

ס, ע' 444: לשולל פולחן הקרבנות עשתה אותו (או ירמיהו) רק התאולוגיה הנוצרית-הליברלית ע"י מחיקת והשמטות, במנהגה.

ס, ע' 440: את ירמיהו אומר, שה' לא צוה את ישראל בימי יציאת מצרים על דברי עולה וזבח, אין זאה אומרת שהוא שולל את מקורם האלוקי של הקרבנות; כעמוס רוצה הוא להטעים, שפולחן הקרבנות אינו ערך מוחלט, אינה דרישה מוחלטת של האל כדרישה המוסרית והיהודית.

- 1) מהי התפישה הבלתי נכונה לחתנגדות הנביא לקרבן, שנגדה נלחם, כאן קודמין, ומה הן הוכחותיו?
- 2) מדוע נאחזה דוקא התאולוגיה הנוצרית-הליברלית בתפישה זו של דברי הנביא, במה מתאימה תפישה זו לרוח?
- 3) היכן מצינו כבר נביאים ראשונים השקפות על הקרבן וערכו הדומות לדברי ירמיהו כאן?
- 4) במה מסכים יחזקאל קאופמן כאן עם דברי הרמב"ם ובמה הוא שונה בשיטתו ממנו?

- 5) לאלו פסוקים מספר ימוס ירמוז קאופמן כאן?
- 6) מה מוסיף מקומנו (ז' כ"א-כ"ג) על ירמיהו ר' כ"ב?

ג. כ"א עולותיהם ספו על זבחיכם

"ספו" - ענין חוספת כמו:

במדבר ל"ב ז"ד: לספות עוד על חרוץ אף ה' ישעיה ל' א': ספות חטאת על חטאת.

"זבחיכם" - זבחי שלמים.

1. הסבר, למה הזכיר דוקא שני סוגי קרבנות אלה ובסדר זה?

2. לצווי זה של "עולותיהם ספו על זבחיכם" מעיר

רד"ק: והצווי הזה אינו למצוה רצונית אלא האומר לחברו: עשה מה שתעשה, כי לא יועילך

הבאר: מוסיף לדברי רד"ק אלה: וכמו (קהלת י"א ט) "שמח בחור בילדותך, ויטיב לבך בימי כחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך, ודע כי על כל אלה יביאך האלוקים במשפט".

הסבר, במה מסייע פסוק זה לפרושו של רד"ק לפסוקנו?

ד. השוה:

תהלים פ"א י"ב	ירמיהו ז' כ"ד
ולא שמע עמי לקולי - וישראל לא אבה לי ואשלחצו בשרירות לבם - ולכו במועצותיהם	ולא שמעו - ולא הטו אזנם וילכו במועצות - בשרירות לבם הרע

מה ההבדל ברעיון בין שני פסוקים אלה?

שאלות וגם תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, קריית משה, ירושלים.